

ΣΥΣΤΑΣΗ ΜΟΝΑΣΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΘΑΣΟ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗ ΟΥΝΙΤΗ ΜΟΝΑΧΟ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΑ

† Γιώργος Τουσίμης

Ο ιερομόναχος Παντελεήμων υπήρξε μια ενδιαφέρουσα μορφή ζηλωτού μοναχού, ο οποίος, στα μέσα του περασμένου αιώνα, δημιούργησε ένα αξιοσημείωτο και άγνωστο μέχρι σήμερα μοναστικο-θρησκευτικό ρεύμα στην Ανατολική Θράκη και στα νησιά του Αιγαίου Πελάγους Θάσο και Ψαρά.

Ο ζηλωτής αυτός καλόγερος διήνυσε μια πολυτάραχη πνευματική και εκκλησιαστική πορεία, κατά τη διάρκεια της οποίας ίδρυσε τρεις μονές: Μία στη Ραιδεστό, μία δεύτερη στα Ψαρά και μία στη Θάσο, η οποία αποτελεί το κύριο αντικείμενο της παρούσης ανακοίνωσης.

Για να γνωρίσουμε καλύτερα το πνευματικό έργο και την επιβολή που εξήσκησε ειδικά στη Θάσο ο ζηλωτής μοναχός Παντελεήμων πρέπει πρώτα απ' όλα να γνωρίσουμε σε γενικές γραμμές τη μοναστική και κηρυγματική του πορεία. Θα την σκιαγραφήσουμε συνοπτικά, όπως μπόρεσα να την αποτυπώσω, ελλείψει ελληνικής, από ακαδημαϊκή βιβλιογραφία καθολικής προέλευσης, άλλοτε αγιογραφικού και άλλοτε ρομαντικού χαρακτήρα.

Γεννήθηκε περί το 1790 στο χωριό Σουτζάκ της Ανατολικής Θράκης. Οι συμπατριώτες του διέδιδαν ότι ήταν παυλικιανής προελεύσεως¹. Εν πάση περιπτώσει παραμένει αναμφισβήτητο το γεγονός ότι το Άγιον Όρος υπήρξε μονή της μετανοίας του².

Για να σωθεί από τη χολέρα που είχε ενσκήψει στην Αδριανούπολη,

1. *Victorey Galabert*, Journal (Ημερολόγιον), τόμος I (1862-1866). Έκδοση Αρχείων Congrégation des Assomptionnistes, Rome, σ. 193 και 295. Εφεξής Galabert, Journal.

2. *Ivan Sofranov*; docteur ès Sciences ecclésiastiques orientales. Histoire du mouvement bulgare vers l'église Catholique au XIXe siècle. Καθολική Βιβλιοθήκη Βουλγαρίας, σ. 327. Εφεξής Sofranov-Histoire.

κατέφυγε στο Άγιον Όρος, διότι πίστευε ακράδαντα στην προστασία της Παναγίας. Μετά από δόκιμη άσκηση κοντά σε ένα αυστηρό μοναχό έλαβε το μοναχικό σχήμα.

Τα γεγονότα της Χαλκιδικής, γύρω στο 1821, κατά την εκστρατεία του Αμπού Λαμπούτ, τον ανάγκασαν να επανέλθει μαζί με το «γέροντά» του στην Αδριανούπολη, και αυτό στάθηκε αφορμή και απαρχή μιας έντονης πνευματικής δραστηριότητας και κηρυγματικού έργου στον έξω κόσμο³.

Το όνομά του άρχισε να γίνεται γνωστό και να αποκτά φήμη με τα σχολεία που ίδρυσε και διηύθυνε ο ίδιος στην Αδριανούπολη. Ταυτοχρόνως, όμως, απέκτησε και φήμη εκκλησιαστικού ανδρός. Διότι υπέβαλε τους μαθητές του σε αυστηρό ασκητικό τρόπο ζωής και ανίδρυσε στα Ψαρά μια εγκαταλελειμμένη μονή, στην οποία εγκαταβίωσε με πολυπληθή συνοδεία. Πρέπει να σημειωθεί δε ότι στη μονή ίσχυσαν κανόνες του Μεγάλου Βασιλείου και εν μέρει το τυπικό του Θεοδώρου Στουδίτη. Όχι μόνο στα Ψαρά, αλλά ταυτοχρόνως και στην Αδριανούπολη ανέπτυξε, παρά την αγιορείτικη του προέλευση, ένα ευρύτατο λαϊκό κηρυγματικό έργο εναντίον του κλήρου και της σιμωνίας των κληρικών⁴. Το κήρυγμά του προκάλεσε την μήνιν του μητροπολίτη Αδριανουπόλεως, ο οποίος τελικά τον εξόρισε στη μονή Αγίου Διονυσίου του Αγίου Όρους. Πολλοί πρώην μαθητές και οπαδοί του των Ψαρών κρυφά και διά της βίας τον απήγαγαν με λέμβο από το Άγιον Όρος και τον εγκατέστησαν στο νησί των. Το ίδιο έπραξαν οι Ψαριανοί και διά δεύτερα φορά, όταν διερχόμενος από την Αδριανούπολη και κατευθυνόμενος προς την Βραίλα συνελήφθη εκ νέου κατ' εντολή του Μητροπολίτη και εξορίσθη ξανά στο Άγιον Όρος. Εκ νέου οι οπαδοί του τον απήγαγαν και τον επανέφεραν στην παλαιά μονή των Ψαρών⁵.

Αυτή τη φορά το κηρυγματικό εμπρηστικό έργο του προκάλεσε την μήνιν του μητροπολίτη Χίου. Διά να αποφύγει δεύτερα εξορία στο Άγιον Όρος, οι οπαδοί του τον μετέφεραν κρυφά στη Σύρο και τελικά στην Αθήνα. Οι περιστάσεις δεν ευνοούσαν την παραμονή του στην Αθήνα και αναγκάστηκε να καταφύγει ξανά στη Σύρο, από όπου, όμως, εξορίσθηκε ξανά στο Άγιον Όρος, στη μονή Καρακάλλου. Στην Καρακάλλου δεν έμεινε επί πολύ διάστημα. Διότι ο ηγούμενος της μονής του χάρισε την ελευθερία⁶.

Ύστερα από την παραπάνω ταραχώδη εκκλησιαστική του πορεία, το

3. όπ. αν., σ. 327.

4. όπ. αν., σ. 329.

5. *Christov P.*, «Ο πατήρ Παντελεήμων», άρθρον στην εφημερίδα *Istina - Αλήθεια* (καθολική βουλγαρική εφημερίδα), τ. VI (1929), No 4, p. 159.

6. *Sofranov-Histoire*, σ. 329.

1859, κατέφυγε κοντά στην αδελφή του, η οποία ζούσε στη Θάσο. Στη Θάσο βρίσκει, εκτός από τη γαλήνη που αναζητούσε από καιρό, και σε ένα μεγάλο βαθμό έλευθερία δράσεως. Έτσι άρχισε μια νέα περίοδο της ζωής του, αυτή τη φορά με πεδίο δράσεως τη Θάσο.

Κατά την περίοδο αυτή, μέσα του περασμένου αιώνα, η Θάσος ήταν αραιοκατοικημένη. Με τη συνδρομή πολυάριθμων φίλων του μπόρεσε να αγοράσει για 150.000 πιάστρες μία εκτεταμένη περιοχή και να ανεγείρει εις αυτήν μονήν. Στη μονή της Θάσου εγκαταστάθηκε με 15-16 μαθητές του, οι οποίοι τον ακολουθούσαν πάντοτε στις μετακινήσεις του. Φαίνεται, όμως, ότι εδώ το πνευματικό του κύρος ήταν μεγάλο, διότι το επόμενο έτος, 1860, ο αριθμός των μοναχών ανήλθε στους 24 και κατά το επόμενο στους 35⁷.

Οι λόγοι που έκαναν το μοναχό Παντελεήμονα να εγκαταβιώσει με τη συνοδεία του στη Θάσο γίνονται γνωστοί από δικές του ομολογίες που έχουν διασωθεί σε δημοσιευμένα ντοκουμέντα από ενόπτητες των Αρχείων του Βατικανού και πιο συγκεκριμένα από τις εκθέσεις του Ιησούιτη μισιονάριου Paul Pierling και από το «Ημερολόγιο» του μισιονάριου V. Galabert, οι οποίοι με εντολή του Βατικανού επισκέφθηκαν τις μονές⁸.

Στο ήρεμο περιβάλλον της Θάσου και μακριά από μητροπολιτικό έλεγχο, ο Παντελεήμων βρήκε πρόσφορο έδαφος για να αναπτύξει ειδικά τις διαφοροποιημένες από την ορθόδοξη ομολογία απόψεις του περί της Θείας Μετάληψης. Κατ' αυτόν πρώτιστο σωτηριολογικό στοιχείο διά την σωτηρία του πιστού είναι η Θεία Μετάληψη και μάλιστα η συνεχής Θεία Μετάληψη, η οποία, ενώ κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους ήταν συνεχής, με την πάροδο του χρόνου έγινε ρουτίνα, ενεργούμενη κατά αραιά χρονικά διαστήματα, χωρίς να έχει ο μεταλαμβάνων επίγνωση της σωτηριολογικής και λυτρωτικής χάριτος του μυστηρίου.

Όσον αφορά τις απόψεις περί της μετουσιώσεως, τις οποίες διετύπωσε και διεκήρυξε, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στο ήρεμο περιβάλλον της Θάσου και μακριά από εκκλησιαστικούς προϊσταμένους, υπάρχει ειδική μονογραφία του P. Christov, στην οποία ερευνώνται οι απόψεις του για το ιερό αυτό μυστήριο και την ενωμένη εκκλησία⁹.

Με την πάροδο του χρόνου η μονή της Θάσου φαίνεται ότι κατέστη ανεπαρκής διά το μεγάλο πλήθος των πιστών που συνέρρεε από τη Ραιδεστό

7. όπ. αν., σ. 331.

8. όπ. αν., σ. 239 και 297.

9. Christov P., «Ο μοναχός Παντελεήμων και οι απόψεις του διά την θεία ευχαριστία και την ενωμένη εκκλησία» (βουλγαρική), Ungrar 1914, σ. 11. Christov - Παντελεήμων.

και την Αδριανούπολη για να ακούσουν τα αντικληρικά κηρύγματα του και τους αφορισμούς του. Για το λόγο αυτόν και για να αποφευχθούν οι ταλαιπωρίες του ταξιδιού έως τη Θάσο, μαζί με το διάκονό του Στέφανο Νικήτα, ίδρυσε μετόχι της μονής στη γενέτειρά του το Σουτζάκ και εγκαταστάθηκε σε αυτό¹⁰. Με την εγκατάσταση του Παντελεήμονα στο Σουτζάκ η Θάσος περνά σε δεύτερη μοίρα, πάντοτε όμως ως ανεξάρτητη και αυτοτελής μονή αντιφαναριωτικού και αντικληρικού χαρακτήρα. Εννοείται ότι θεωρητικά η Θάσος δεν έπαυσε να είναι το κέντρο του κινήματός του, διότι ο Παντελεήμων ανέθεσε την πνευματική διοίκησή της σε ένα πολύ ζηλωτή και ικανότατο οπαδόν του.

Σύντομα η μονή της Θάσου απέκτησε και δεύτερο μετόχι μέσα στην Αδριανούπολη αυτή τη φορά. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στη μονή της Θάσου συνέρρεαν πλήθος προσκυνητών από την Ανατολική Θράκη. Επειδή οι προσφορές των προσκυνητών υπέρ της μονής, σε είδος, ήταν μεγάλες, ο Παντελεήμων αναγκάστηκε να αγοράσει στην Αδριανούπολη ένα οίκημα διά την αποθήκευση εις αυτό των προσφορών των πιστών, πριν τις μεταφέρει διά μέσου του Έβρου στη Θάσο. Αργότερα η αποθήκη αυτή κατέστη δεύτερο μετόχι της μονής της Θάσου¹¹.

Με την προσέλευση νέων μοναχών το μετόχι αυτό όλο και μεγάλωνε, ώσπου απέβη τελικά, λόγω της γεωγραφικής θέσεώς του, το κέντρο της δραστηριότητας του Παντελεήμονα.

Ύστερα από τη μεγάλη απήχηση που είχε το κηρυκτικό έργο του Παντελεήμονα στη Θάσο και στα δύο μετόχια της, με παρρησία παρουσιάζεται μπροστά στον ίδιο το μητροπολίτη Αδριανουπόλεως, ο οποίος βέβαια δεν ήταν εκείνος που τον είχε εξορίσει. Με την ευλογία του μητροπολίτη κηρύττει με τον ίδιο πάντοτε ζήλο από τον άμβωνα του μητροπολιτικού ναού, όπου συρρέουν για να τον ακούσουν πλήθη πιστών και να πάρουν την ευλογία του, παραβλέποντας την παρουσία του μητροπολίτη.

Ο μητροπολίτης Αδριανουπόλεως Κύριλλος σύντομα αντελήφθηκε ότι ο φανατικός αυτός αντικληρικός και αντιφαναριώτης καλόγηρος ήταν πιθανόν να προκαλέσει ταραχές στη μητρόπολή του. Με τη βοήθεια του Πατριαρχείου και των τοπικών αρχών προσπάθησε να τον εξορίσει, όχι στη Θάσο, αλλά στο Άγιον Όρος, όπου ενεκλείοντο οι αντάρτες καλόγηροι.

Έτσι βρέθηκε μπροστά σε νέες ταλαιπωρίες και διώξεις, οι οποίες φυ-

10. Κύριλλος, Πατριάρχης Βουλγαρίας: «Συμβολή εις την Ουνία της Μακεδονίας μετά τον απελευθερωτικό πόλεμο» (1879-1895). Έκδοση Ιεράς Συνόδου (βουλγαρική), Σόφια 1968, σ. 30. Επίσης, Sofranov-Histoire.

11. Galabert-Journal, σ. 207, 211.

σικά θα παρέλυναν τη διάδοση και εξάπλωση του κηρύγματός του¹².

Την ίδια εποχή ένας άλλος ιερωμένος με εξίσου μεγάλη πνευματική επιρροή, ο αρχιμανδρίτης Παχώμιος, είχε προσχωρήσει στην γραικο-ουνία της Κωνσταντινουπόλεως¹³. Κάτω από την επίδραση του Παχωμίου, τον οποίον φαίνεται ότι ε γνώριζε προηγουμένως, και προπαντός διά να αποκτήσει έρεισμα προστασίας του από τις ενέργειες του μητροπολίτη, απεφάσισε να προσχωρήσει στην Ουνία. Η προσχώρησή του στην Ουνία δεν ήταν τυχαία ή στιγμιαία απόφαση. Ήταν ειλικρινής και προμελετημένη, και, όπως αργότερα δήλωσε ο ίδιος, έγινε καθολικός εκ πεποιθήσεως, διότι και προ της προσχώρησεώς του αισθανόταν πολύ κοντά στην καθολική εκκλησία¹⁴. Φαίνεται ότι τον προσείλκυσε η καθολική εκκλησία, διότι πίστευε πως διασώζεται σ' αυτήν το ανόθευτο δόγμα περί της θείας μεταλήψεως των πρώτων αιώνων, που ήθελε να εφαρμόσει και ο ίδιος.

Εκτός από τη συχνή θεία μετάληψη εκήρυττε και το μυστήριο της συνεχούς εξομολογήσεως, καθότι η καθαρότητα της ψυχής είναι απαραίτητη διά να δεχθεί ο πιστός επαξίως το αίμα και το σώμα του Χριστού¹⁵.

Η δράση του υπέρ της Ουνίας συνεχίσθηκε στην Αδριανούπολη με τον ίδιο αποστολικό ζήλο, όπως και κατά την ορθόδοξη μοναστική περίοδο της ζωής του, που διήνυσε στη Θάσο. Αλλά, αν και ευρίσκετο υπό την ανεπίσημη εισέτι προστασία της ουνιτικής προπαγάνδας, το Πατριαρχείο δεν έπαυσε να τον καταδιώκει και να επιδιώκει την απομάκρυνσή του. Οι καθολικές αρχές της Κωνσταντινουπόλεως, οι καθολικές διπλωματικές και προξενικές αντιπροσωπείες κινητοποιήθηκαν διά την απελευθέρωσή του, βάσει του νόμου περί ελευθέρως έκφρασης των θρησκευτικών πεποιθήσεων, που ήδη είχε καταστεί κανόνας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο¹⁶.

Τελικά, η Υψηλή Πύλη διά να μη δυσασεστήσει ούτε το Πατριαρχείο ούτε τους καθολικούς, απελευθέρωσε τον Παντελεήμονα υπό τον όρον ότι δεν θα επέστρεφε στην Αδριανούπολη ή στη Θάσο. Γρήγορα όμως κατόρθωσε όχι μόνο να επιστρέψει στην Αδριανούπολη και να επισκέπτεται ακωλύτως τη Θάσο, αλλά και να οργανώσει εκεί μέσα στο παλιό μετόχι της Θάσου την πρώτη αναγνωρισμένη ουνιτική μονή, στην οποία προσήρτησε ως μετόχια τις πρώην ορθόδοξες μονές Θάσου και Ψαρών¹⁷.

Σύντομα όμως προέκυψαν έριδες και διαφορές ως προς την κυριότητα

12. Sofranov-Histoire, σ. 332.

13. όπ. αν., σ. 332.

14. όπ. αν., σ. 332-333.

15. *Christov P.*, *Panteleimon*, και *Sofranov-Histoire* 333, 335.

16. *Sofranov-Histoire*, σ. 337.

17. όπ. αν., σ. 340-343.

και τη διοίκηση των μονών. Κυριότερη μέριμνα του Παντελεήμονα ήταν η προσωποπαγής πνευματική διεύθυνση της μονής του και των μετοχιών της. Κατά την περίοδο της ορθοδόξου μοναστικής περιόδου της ζωής του δεν είχε αναγνωρίσει πάνω σε αυτές ουδεμία άλλη πνευματική κυριαρχία και ήταν ο μόνος και πραγματικός ηγούμενος των μονών που είχε ιδρύσει. Ήθελε να συνεχισθεί το ίδιο status και για τις ουνιτικές πλέον μονές του¹⁸. Αλλά, όπως είναι γνωστό, είναι πολύ διαφορετικές οι απόψεις της καθολικής εκκλησίας ως προς την οργάνωση και την πνευματική εξουσία στις μονές, απόψεις τις οποίες δεν ε γνώριζε προ της προσχωρήσεώς του. Δεν εννοούσε όμως να προσαρμοσθεί προς τις καθολικές αντιλήψεις περί μονών και διεξήγαγε αγώνα για την ανεξαρτησία και την κυριαρχία του επ' αυτών και όχι από οιοδήποτε καθολικό τάγμα. Φαινομενικά έδειχνε ότι αναγνωρίζει την καθολική πρακτική ως προς τις μονές, αλλά κατ' ουσία η ανατολική του νοοτροπία και προπαγάνδα η νοοτροπία πολλών μοναχών του δεν του επέτρεπαν την πλήρη συμμόρφωσή του με τους καθολικούς μοναστικούς κανόνες. Κατόρθωσε, δηλαδή, να εξασκεί πνευματική προσωπική κυριαρχία επί των μονών, παρότι τις διεκδικούσαν και μάλιστα φιλονικούσαν διά την κατοχή των, αφενός ο Βουλγαρο-ουνίτης επίσκοπος Ραφαήλ και αφετέρου ο προϊστάμενος των γραικο-ουνιτών της Θράκης μητροπολίτης πρώην Δράμας Μελέτιος¹⁹.

Μετά από αλλεπάλληλες φάσεις της ουνιτικής περιόδου της ζωής του, οι οποίες ανάγονται πλέον στην ιστορία της γραικο-ουνίας στην Αδριανούπολη, ο Παντελεήμων απεβίωσε το 1868. Μετά το θάνατό του, ο διάδοχος ηγούμενος της μονής του Στέφανος Νικήτας και όλο το πνευματικό ποίμνιό του αφομοιώθηκε και διαμοιράσθηκε μεταξύ της γραικο-ουνίας και της βουλγαρο-ουνίας της Ανατολικής Θράκης²⁰.

Δεν γνωρίζω αν έχουν διασωθεί ίχνη μνημειακά ή προφορικές παραδόσεις για το πέρας του Παντελεήμονα από τη Θάσο. Γνωρίζω, όμως, ότι σχετικά με την παραμονή και τη δράση του στη Θάσο υπάρχουν πολλές μαρτυρίες και αναφορές στα Αρχεία του Βατικανού και συγκεκριμένα στις ενόπτητες Γενικά Αρχεία του Τάγματος των Ασσομψιονιστών. Δυστυχώς στις εργασίες που συμβουλευτήκα για τη δράση του Παντελεήμονα δεν αναφέρεται η τοποθεσία, ούτε ο προστάτης Άγιος της μονής. Είναι, όμως, δεδομένο ότι σε έκταση 400 στρεμμάτων της Θάσου ίδρυσε δική του ορθόδοξη κατ' αρχάς και κατόπιν ουνιτική ανεξάρτητη μονή αξίας 150.000 πιάστρων.

Με το δεδομένο αυτό παραμένει το θέμα ερευνητέο από τους τοπικούς ιστορικούς.

18. όπ. αν., σ. 343-346.

19. όπ. αν., σ. 343.

20. όπ. αν., σ. 346.

Ο ΓΑΜΟΣ ΑΛΛΟΤΕ ΣΤΗ ΘΑΣΟ

Φώτης Τριάρχης

Πρωτογενές κύτταρο μιας πολιτισμένης κοινωνίας είναι η οικογένεια. Ο γάμος αποτελεί την κορυφαία εθιμική εκδήλωση που επισημοποιεί τη δημιουργία μιας οικογένειας.

Οι Θάσιοι γιορτάζουν το κορυφαίο αυτό γεγονός με μια σειρά από εκδηλώσεις. Μέσα στη μικροκοινωνία των Θασιακών χωριών ο γάμος εξακολουθεί ακόμα και σήμερα, που όλα αστικοποιούνται, ν' αποτελεί ένα πανηγυρικό εορτασμό, στον οποίο συμμετέχουν όλοι οι συγχωριανοί. Το γιορτάσι αρχίζει τη Δευτέρα και ολοκληρώνεται την Κυριακή με τη γαμήλια τελετή και το ολονύκτιο γλέντι.

Τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στο παρόν κείμενο έχουν συγκεντρωθεί με πολλή προσοχή, έπειτα από επιτόπια έρευνα και διασταύρωση πληροφοριών, καθώς και αφηγήσεις γηραιών Θάσιων που διατηρούν στη μνήμη τους τα συμβάντα, όπως τα έζησαν τον παλιό εκείνο τον καιρό.

Ο ΚΑΙΡΟΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

(Για τα προξενιά και τους αρραβώνες στη Θάσο έχω αναφερθεί σε προηγούμενη εργασία μου. Δε χρειάζεται να επαναληφθούν).

Ο χρόνος τέλεσης του γάμου αποφασιζόταν από τις δύο οικογένειες. Ο γάμος τελούνταν συνήθως τον Οκτώβριο, την ημέρα του Αγίου Δημητρίου. Εάν αυτό δεν ήταν κατορθωτό, τότε πραγματοποιούνταν κάποια άλλη ημέρα. Κατά προτίμηση Κυριακή. Ποτέ όμως Δευτέρα (για να μη «δευτερώσει» ο γάμος) ούτε Τρίτη (γιατί είναι γρουσούζικη ημέρα) ούτε και Τετάρτη (όλα ανάποδα κι ο γάμος την Τετράδη»).

Η ΠΡΟΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΑ

Πρώτη φροντίδα του γαμπρού αλλά και της οικογένειάς του ήταν η κα-

τοχύρωση της προίικας που του υποσχέθηκαν οι γονείς της νύφης. Γι' αυτό σε προκαθορισμένη μέρα, συνήθως Κυριακή βράδυ, πριν την εβδομάδα των γαμήλιων εκδηλώσεων, ο γαμπρός με τους γονείς του και δυο-τρεις αξιοσέβαστους συγγενείς ή φίλους μετέβαιναν στο σπίτι της νύφης για να τακτοποιήσουν τα της προίικας.

Συνήθως συντασσόταν εκεί από έναν εγγράμματο, ιερέα ή δάσκαλο, ένα προικοσύμφωνο όπου καταχωρούνταν λεπτομερώς όλη η προίικα (χρήματα, ακίνητα, ρουχισμός, είδη οικιακής κ.λ.π.), που δίδονταν στο γαμπρό. Το προικοσύμφωνο υπογραφόταν από το γαμπρό, τον πεθερό του και τους μάρτυρες. Τα χρήματα ο γαμπρός τα ελάμβανε αμέσως με την υπογραφή του προικοσυμφώνου. Το ρουχισμό και τα είδη οικιακής, του τα έστελναν στο σπίτι του την ημέρα που θα γινόταν η επίσημη μεταφορά τους. Και τη διαχείριση των ακινήτων ανέλαμβανε αυτός από την επομένη της τέλεσης των γάμων ή συμφώνως με τυχόν άλλους ειδικούς όρους που είχαν συμφωνήσει. Τις πιο πολλές φορές το προικοσύμφωνο συντασσόταν και υπογραφόταν την ημέρα της μεταφοράς της προίικας. Γενικώς όλα αυτά ρυθμιζονταν ανάλογα με την επιθυμία των ενδιαφερομένων.

ΠΑΛΙΚΑΡΙΑΤΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΡΙΤΣΙΑΤΙΚΟ

Στη Θάσο συναντούμε επίσης σαν έθιμο και την πρόγαμη δωρεά. Ο Θάσιος ιστορικός συγγραφέας κ. Κων/νος Χιόνης έχει δημοσιεύσει μια πολύ καλή εργασία του στο περιοδικό «Μακεδονικά». Εκεί αναφέρεται ότι στις 27-6-1881 η Αικατερίνη Δημητρίου δηλώνει: «ελθούσα εις Βον γάμον εν ηλικία τεσσαρακονταετή μετά μόλις (20) εικοσαετούς Ιωάννη Γιαννάκη, υπεσχέθη να δωρήσω διά παλικαριάτικο τα ακόλουθα κτήματα...»

Στην ίδια εργασία του κ. Χιόνη αναφέρεται ότι ο Ιωάννης Ιατρού ελθών σε δεύτερο γάμο με τη νεαρή Αννούδα Αργυροπούλου, ομολογεί στις 15-11-1878: «κατά το έθος του τόπου έδωσα εις την ρηθείσαν Αννούδα, ως προγαμιαίαν δωρεάν, κοριτσιάτικο, μισόν οσπίτιον κ.λ.π.».

Παρατηρούμε ότι στο «παλικαριάτικο» η νύφη λόγω διαφοράς ηλικίας και β' γάμου παραχωρεί στο γαμπρό μέρος της περιουσίας της. Στο «κοριτσιάτικο» όμως συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Ο γαμπρός λόγω β' γάμου και διαφοράς ηλικίας παραχωρεί στη νεαρή νύφη πρόγαμη δωρεά.

Η ΓΑΜΗΛΙΑ ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Α

Το πλύσιμο της προίικας

Εξημερώνοντας η Δευτέρα αρχίζει το γιορτάσι. Μέρα χαρμόσυνη. Με τη

συνοδεία οργάνων λαϊκής μουσικής φίλες και συγγενείς της νύφης κατεβαίνουν στο ποταμάκι του χωριού ή στη μεγάλη βρύση για να έχουν μπόλικο νερό και να πλύνουν τα προικιά της. Κουβαλούν μαζί τους όλα τα σχετικά σύνεργα και τρεις σκάφες. Τρεις άγαμες κοπέλες που ζουν οι γονείς τους αρχίζουν να πλένουν τα ρούχα τραγουδώντας:

*Βασιλικός πλατύφυλλος, με τα σαράντα φύλλα,
πολλοί σε αγαπήσανε, όμως εγώ σε πήρα.*

Πρώτη έρχεται να τις επισκεφτεί η μητέρα της νύφης, που τις προσφέρει γλυκά και «ασημώνει» τις σκάφες. Δηλαδή ρίχνει νομίσματα στις τρεις σκάφες. Σε λίγο έρχονται η συμπεθέρα και άλλοι συγγενείς. Όλοι ασημώνουν. Τα χρήματα που θα συγκεντρωθούν τα μοιράζονται οι κοπέλες που έπλυναν τα ρούχα.

Εν τω μεταξύ το ρακί και η καλή συντροφιά ανάβουν τα αίματα και στήνεται χορός που συνεχίζεται το βράδυ στο σπίτι της νύφης.

ΤΡΙΤΗ

Η Τρίτη θεωρείται σε όλη την Ελλάδα ως γρουσούζικη μέρα. Γι' αυτό και την ημέρα αυτή αποφεύγεται κάθε εκδήλωση σχετική με το γάμο, εκτός από τις απολύτως απαραίτητες εργασίες. Έτσι τα κορίτσια απλώνουν τα πλυμένα ρούχα για να στεγνώσουν και χαίρονται τα νιάτα τους τραγουδώντας και χορεύοντας. Ο γαμπρός, όμως, δεν χάνει την ευκαιρία μιας επαφής με τη νύφη και με συγγενικές του κόρες της στέλνει το γνωστό «κνα» και άλλα είδη καλωπισμού.

ΤΕΤΑΡΤΗ

Τετάρτη πρωί έρχονται στο σπίτι της νύφης οι μουσικοί και παίζουν χαρούμενους σκοπούς. Με την «καλέστρα» (μια χαρούμενη κοπέλα που εκτελεί χρέη αγγελιοφόρου) έχουν κληθεί να προσέλθουν μόνο παντρεμένες γυναίκες. Αυτές διπλώνουν και σιδερώνουν την προίκα. Άλλοτε πάλι το σιδέρωμα γινόταν και από ελεύθερες κοπέλες.

Την προίκα την εκθέτουν στη σαλοτραπεζαρία του σπιτιού. Εκεί θα μείνει μέχρι την ημέρα που θα μεταφερθεί επίσημα στο σπίτι του γαμπρού. Θέλουν να την παρουσιάσουν, να την χαρούν όλοι και να τη ... ζηλέψουν. Η προίκα είναι η υπερηφάνεια της νύφης και το καμάρι του γαμπρού. Γιατί είναι όμορφη η Θεασίτικη προίκα. Είναι ένα κομψοτέχνημα λαϊκής τέχνης με τα υφαντά, τα κιλίμια, τα χαλιά, τις κουβέρτες, τα παπλώματα, τα κεντήματα. Κι ακόμα με τις δυο και τρεις Θεασίτικες φορεσιές, με τα «φστάνια», το κο-

ντογούνι, τη «σπαλέτα», τα άσπρα μακριά τσουράπια και την ποδιά (με το ... σόκιν όνομα). Υπήρχε τότε συναγωνισμός ποια νύφη θα παρουσιάσει την καλύτερη και μεγαλύτερη προίκα. Τα περισσότερα κομμάτια ήσαν υφασμένα και κεντημένα από το χέρι της νύφης. Στη δική της δεξιοτεχνία και στο δικό της γούστο οφειλόταν όλη αυτή η ομορφιά. Κι είναι κρίμα που με του καιρού το πέρασμα χάθηκαν τα περισσότερα από αυτά τα θαυμάσια έργα λαϊκής χειροτεχνίας. Συγγενείς και φίλοι έρχονται να συγχαρούν και να θαυμάσουν την προίκα της νύφης και να την ευχηθούν. Με τη μουσική να παίζει και τις κοπέλες να τραγουδούν ανάβει το γλέντι κι ο χορός. Το απόγευμα δυο νεαροί άντρες από την οικογένεια του γαμπρού τριγυρνούν στο χωριό και καλούν επίσημα συγγενείς και φίλους στο γάμο που θα γίνει την Κυριακή. Η πρόσκληση γίνεται με το κέρασμα κρασιού από την τσότρα που κρατούν στα χέρια τους.

Το ίδιο γίνεται και από την οικογένεια της νύφης.

Π Ε Μ Π Τ Η

«Κλεφτόψωμο» και «Γαμόψωμα»

Την Πέμπτη, η κουμπάρα με διάφορες κοπέλες έρχονται στο σπίτι του γαμπρού για να ζυμώσουν το «κλεφτόψωμο» και τα «γαμόψωμα». Μια κοπέλα, που ζουν οι γονείς της, αναλαμβάνει να κοσκινίσει το αλεύρι και τρεις νιόπαντρες αναλαμβάνουν το ζύωμα. Τα ψωμιά αυτά θα γίνουν μεγάλα και στρογγυλά. Συνήθως είναι τρία. Ένα κλεφτόψωμο και δύο γαμόψωμα. Το ένα από τα γαμόψωμα θα το στολίσει η κουμπάρα με σουσάμι, μέλι, καρύδια κι αμύγδαλα. Από αυτό θα κοινωνήσουν οι μελλονύμφοι. Το άλλο θα το μοιραστούν οι κοπέλες για να δουν ποιον θα παντρευτούν. Ενώ ψήνονται τα ψωμιά, ο γαμπρός στέλνει κρυφά μ' ένα αγόρι λίγο αλεύρι στο σπίτι της νύφης. Το παραλαμβάνουν οι φίλες της. Της επιτίθενται ξαφνικά και ρίχνουν επάνω της το αλεύρι. Είναι το «αλεύρωμα» με το οποίο της εύχονται να είναι πάντοτε το καινούργιο σπιτικό της γιομάτο από τους καρπούς της γης. «Αλεύρωμα» θα υποστεί και όποιος συγγενής της νύφης επισκεφτεί το σπίτι του γαμπρού. Μια κοπέλα, η πιο ζωντανή, μόλις ψηθούν τα ψωμιά, κλέβει το κλεφτόψωμο και το μοιράζει στις κοπέλες. Αυτές το κρατούν. Θα το βάλουν το βράδυ κάτω από το μαξιλάρι τους για να δουν ποιον θα παντρευτούν. Το απόγευμα η νύφη με τις φιλενάδες της λούζονται στο σπίτι της. Το βράδυ ο γαμπρός με τους φίλους του και τα μουσικά όργανα επισκέπτονται τη νύφη και πραγματοποιείται ένα μικρό γλέντι.

Π Α Ρ Α Σ Κ Ε Υ Η

Μια ομάδα από άγαμα παλικάρια ξεκινάνε με ζώα για το πλησιέστερο

δάσος. Εκεί θα κόψουν τα καυσόξυλα που απαιτούνται για το ψήσιμο των αρνιών και την παρασκευή φαγητών και γλυκών που θα σερβιριστούν στο γλέντι του γάμου. Θα γυρίσουν το βράδυ και θα τους γίνει μεγάλη υποδοχή.

ΣΑΒΒΑΤΟ

Η μεταφορά της προίκας

Μετά το μεσημέρι του Σαββάτου γίνεται στο σπίτι της νύφης η παράδοση της προίκας στο γαμπρό. Εκεί συντάσσεται και υπογράφεται πολλές φορές και το προικοσύμφωνο. Με τα μουσικά όργανα να παίζουν και τους νέους με τις νέες να πίνουν και να τραγουδούν, καθώς φορτώνουν στα ζώα την προίκα, συντελείται ένα χαρούμενο πανηγύρι. Σε κάθε ζώο, μαζί με την προίκα, καθίζουν κι ένα ή δύο μικρά παιδάκια για την ... ευτεκνία του ζεύγους. Όσα προικιά δεν φορτωθούν στα ζώα, τα μεταφέρουν «εν πομπή» συγγενείς και φίλοι με τα χέρια. Ακόμα κι ο γαμπρός, προηγούμενος της πομπής, κρατάει συμβολικά ένα κομμάτι. Φθάνοντας η πομπή στο σπίτι του γαμπρού, βγαίνει χαρούμενη η μητέρα του με συγγενισσές της κερνώντας ρακί και γλυκό τους προσερχομένους, που την ευχαριστούν και της εύχονται να ζήσει η νύφη κι ο γαμπρός. Οι κοπέλες στρώνουν τραγουδώντας το νυφικό κρεβάτι. Σεντόνια, μαξιλάρια, κουβέρτες, χαλάκια είναι όλα υφασμένα και κεντημένα από τα χέρια της νύφης. Έπειτα άπλωναν στο κρεβάτι το «καλό πάπλωμα». Τα πεθερικά, για να είναι το νέο αντρόγυνο πλούσιο κι ευτυχισμένο, ασημώνουν το πάπλωμα. Δηλαδή στις τρεις πλευρές του παπλώματος κρεμούν σακουλάκια με νομίσματα. Για να κάνει πολλά παιδιά το αντρόγυνο, βάζουν τρία μικρά αγόρια να κάθονται πάνω στο πάπλωμα. Την υπόλοιπη προίκα είτε τη «στρώνουν», δηλαδή βάζουν κάθε κομμάτι στη θέση στην οποία ανήκει, είτε την εκθέτουν στο «μεγάλο οντά» (σαλοτραπεζαρία).

Τα νιάτα, όμως, δε χάνουν τον καιρό τους. Η μουσική παίζει χαρούμενα χορευτικά τραγούδια κι οι κοπέλες τραγουδούν:

*«Εδώ ήρταν, εδώ να μείνουν, να ριζώσουν
και βλαστάρια να απλώσουν».*

Το Σάββατο το απόγευμα ο γαμπρός στέλνει στη νύφη λουλούδια μαζί με το νυφικό πέπλο, με το νυφιάτικο φουστάνι και το γαμπριάτικο κουστούμι του ... ασιδέρωτο. Η νύφη ανταποκρίνεται στέλνοντας στο γαμπρό ανάλογα δώρα και ... σιδερωμένο το γαμπριάτικο κουστούμι, σαν ένδειξη της νοικοκυροσύνης της. Το βράδυ η νύφη με τις φιλενάδες της θα οργανώσουν το δικό τους γλέντι στο σπίτι της. Επίσης κι ο γαμπρός με τους φίλους του θα κάνει το τελευταίο του γλέντι σαν εργένης στο σπίτι του ή στο καφενείο του χωριού.

Το έθιμο απαγορεύει να ιδωθούν νύφη και γαμπρός από το Σάββατο ως την ώρα του γάμου. Αλλά οι πανέξυπνοι Θάσσιοι εύρισκαν τρόπους να παραβούν την απαγόρευση.

ΚΥΡΙΑΚΗ

Η μεγάλη μέρα

Επί τέλους η Κυριακή, η μεγάλη μέρα, έφτασε. Στο σπίτι της νύφης από πολύ πρωί γίνεται πανζουρλισμός. Ανάμεσα σε δάκρυα χαράς για το γάμο και πόνου για τον αποχωρισμό της νύφης από την πατρική οικογένεια οι φιλενάδες της την λούζουν, την στολίζουν με αγάπη τραγουδώντας:

«Τη νύφη μοσχολούζανε εννιά γλυκές κοπέλες...»

Κι όταν την ντύνουν αντιλαλεί στη γειτονιά το τραγούδι:

«Της λυγερός το φόρεμα, της νύφης το φουστάνι...»

Στο σπίτι του γαμπρού γίνεται πανηγύρι. Ο κουρέας του χωριού κουρεύει και ξυρίζει το γαμπρό κυριολεκτικά «μετά μουσικής», αφού γύρω του έχει τους μουσικούς που παίζουν συνέχεια. Όταν ο γαμπρός ετοιμαστεί, ο καλύτερος φίλος του θα πάρει το ντουφέκι του και θα πυροβολήσει μια φορά. Σημείο ότι «γαμπρός ετοιμάζεται». Τότε από το σπίτι της νύφης ακούγεται μια ντουφεκιά. Σημείο ότι «κι εμείς ετοιμαζόμαστε». Όταν στο σπίτι του γαμπρού όλα είναι έτοιμα, ρίχνουν δυο ντουφεκιές. Σημείο ότι «ξεκινάμε για τον κουμπάρο». Από της νύφης απαντούν με δυο ντουφεκιές. Σημείο ότι «καλώς να έλθετε». Η συνοδεία, που αποτελείται από το γαμπρό, τους γονείς του, τους συγγενείς του και τους φίλους του, με επί κεφαλής τη μουσική που παίζει συνεχώς «μαρς», παραλαμβάνουν τον κουμπάρο και την κουμπάρα από το σπίτι τους. Αυτοί παίρνουν θέση δίπλα στο γαμπρό. Σε όλες τις διαδικασίες του γάμου και σε όλη τη μετέπειτα ζωή του ζεύγους η θέση του κουμπάρου είναι εξόχως σημαντική και βαρύνουσα.

Έτοιμοι πια όλοι ξεκινούν για τη νύφη. Αλλά δυστυχώς η παραλαβή της νύφης δεν είναι «εύκολη». Οι κοπέλες έχουν κρύψει τη νύφη και δεν την παραδίνουν, εάν ο γαμπρός δεν ... τάξει. Έτσι κι αυτός για να πάρει τη νύφη και να κάνει το γάμο του, αναγκάζεται να «τάξει», συνήθως ένα καλό γεύμα, στις κοπέλες.

Ο αποχωρισμός της νύφης από τους γονείς της είναι συγκινητικός, γιατί δυνατοί είναι οι δεσμοί στην θασιακή οικογένεια. Ο πατέρας της, συγκινημένος κι αυτός, της περνά στη μέση το «ζωνάρι». Μέσα σ' αυτό έχει βάλει χρυσά νομίσματα. Δείγμα της αγάπης του προς την κόρη του. Η μάνα και οι άλλες γυναίκες τη συμβουλεύουν ξεπροβοδώντας:

*«Νύφη στο σπίτι που θα πας καλά να το τιμήσεις.
Τίμα καλά την πεθερά, σαν τη δική σου μάνα.
Τίμα καλά τον πεθερό, σαν τον δικό σου κύρη».*

Και απευθυνόμενες στο γαμπρό του τραγουδούν:

*«Γαμπρέ μας την κορούλα μας να μη μας την μαράνεϊς.
Γαρούφαλλο σου δίνουμε, να μη μας το ξεράνεϊς».*

Η μουσική ξεκινά για την εκκλησία καθώς παίζει το τραγούδι:

«Νύφη σαν πας στην εκκλησιά σεμνά να προσκυνήσεις...»

Ακολουθεί η συνοδεία του γαμπρού κι έπεται της νύφης.

Στο προαύλιο της εκκλησίας ο ιερέας ενώνει το ζευγάρι και το εισάγει στο ναό, όπου αρχίζει την τέλεση του θρησκευτικού μυστηρίου, σύμφωνα με τους τύπους της ορθόδοξης εκκλησίας. Η νύφη εισερχόμενη στο ναό σέρνει το δεξί της πόδι στο δάπεδο. Στη σόλα της γόβας της έχει γράψει ονόματα κοριτσιών. Όσων τα ονόματα θα έχουν σβηστεί από τη σόλα, θα ... παντρευτούν σύντομα. Οι «προφητείες» δεν σταματούν εδώ. Η νύφη, πριν ξεκινήσει για την εκκλησία, έχει κρύψει στα στήθη της ένα κόκκινο πανί με κουφέτα. Θα τα μοιράσει στις φιλενάδες της μετά την τελετή. Αυτές θα τα βάλουν κάτω από το μαξιλάρι τους και το βράδυ θα ονειρευτούν ποιον θα ... παντρευτούν. Αλλά και τα κουφέτα που βάζει ο ιερέας στο τραπεζάκι, κάτω από το Ιερό Ευαγγέλιο, κι ευλογούνται κατά την τέλεση του μυστηρίου, έχουν τις ίδιες «μαντικές» ιδιότητες, γι' αυτό και γίνονται ανάρπαστα από τα κορίτσια.

Ισχύει και στη Θάσο, όπως και σ' όλη την Ελλάδα, το παλαιό έθιμο που μόλις ακουστεί η ρήση «η δε γυνή να φοβείται τον άνδρα», τότε η νύφη επιδέξια πατάει το πόδι του γαμπρού για να του πάρει τον «αέρα».

Μετά το τέλος της τελετής, όλοι μαζί, με επί κεφαλής τους νεονύμφους και προπομπό τη μουσική που παίζει χαρούμενους σκοπούς, προχωρούν προς το σπίτι του γαμπρού τραγουδώντας:

*«Γαμπρέ μας τη νυφούλα μας να μην τηνε μαλώνεις,
σαν του Μαγιού τα λούλουδα να τηνε καμαρώνεις».*

Όταν πλησιάζουν στου γαμπρού το σπίτι απευθύνονται στη νύφη και τη συμβουλεύουν με το τραγούδι:

*«Νύφη σαν κυπαρίσσι να σταθείς, σαν βέργα να λυγίσεις
και σαν το τριαντάφυλλο να ροδοκοκκινίσεις».*

Κι όταν επί τέλους φθάσουν στο σπίτι του γαμπρού τραγουδάνε:

*«Για ξέβα (έβγα) μάνα τον γαμπρού και πεθερά της νύφης
να δεις ο γιος σου ο σταυραητός τί πέρδικα σου φέρνει».*

στις δύο συγγενισές της και σε άλλους στενούς συγγενείς. Εάν όμως δεν ήταν; Τότε υπήρχαν δύο δρόμοι. Εάν ο γαμπρός ήταν «πονηρός» και ανυπόμονος και παρά τα αυστηρά θασιακά έθιμα είχε λάβει «προγαμιαίως» την ερωτική δωρεά της νύφης, τότε για να καλύψουν την ... παρανομία, έσφαζαν κρυφά ένα πετεινάρι και με το αίμα του λέρωναν το ... σεντόνι που παρουσίαζαν στους συγγενείς. Δεν υπήρχαν τότε εργαστήρια επιστημονικά που ν' ανακαλύπτουν από ποιόν προέρχεται το αίμα. Εάν όμως τον «αγλαό καρπό» της νύφης είχε προλάβει να τον φάει έτερος «καρποφάγος», τότε επέστρεφαν αυθημερόν τη νύφη και τα προικιά της στο πατρικό της σπίτι κι ο γάμος διαλυόταν. Η προσβολή ήταν μεγάλη και πολλές φορές είχε δραματικά επακόλουθα.

Οι Θάσιοι στα ζητήματα τιμής είναι ευαίσθητοι.

ΟΚΤΩΜΕΡΙΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΡΟΦΙΑ

Οκτώ ημέρες μετά την τελετή του γάμου γίνονται τα «οκτωμερίσματα». Είναι Κυριακή. Η νύφη κι ο γαμπρός ντυμένοι στα «καλά» τους και συνοδευόμενοι από γονείς και συγγενείς πηγαίνουν για πρώτη φορά μετά το γάμο τους να παρακολουθήσουν τη θεία λειτουργία. Κατά τη διαδρομή υπάρχει απαγορευτικός όρος. Αν συναντήσουν άλλο νεόνυμφο ζευγάρι, που πάει στην εκκλησία για τα οκτωμερίσματα, οι δύο νύφες δεν πρέπει να συνομιλήσουν αλλά υποχρεούνται να ανταλλάξουν τις «σπαλέτες» (μαντήλες) τους.

Από την εκκλησία το ζεύγος φεύγει πριν από τη λήξη της θείας λειτουργίας. Συνήθως μεταβαίνουν στο πατρικό σπίτι της νύφης, όπου τους υποδέχονται με χαρά και τους παραθέτουν γεύμα κ.λ.π. Είναι τα λεγόμενα «επιστροφήια». Επιβεβαίωση των ακατάλυτων δεσμών της νύφης με την οικογένειά της.

Από την επόμενη ημέρα η νύφη αναλαμβάνει τα καθήκοντά της σαν νοικοκυρά και συμπαραστέκεται στο σύζυγό της κατά τη διάρκεια των αγροτικών του εργασιών. Ο γάμος αρχίζει να δένει την οικογένεια για τις καλές και τις κακές ημέρες της ζωής.

Πριν κλείσω, θέλω να ευχαριστήσω θερμά τις Θάσιες Καλαφάτη Βρουνίκη, Κουμτζέλη Παγώνα, Κουμτζέλη Ελένη, Κουσοπούλου Λιάνα, Μαρίνου Διαμάντω, και τους Θάσιους Βλαχόπουλο Κώστα, Γρίλλο Γιάννη, Ιωάννου Γκίτα, Κουμτζέλη Αναστάση, Κουτσούρη Γιάννη, Πεπόνη Σοφοκλή, Πουτούρη Κώστα και Φυλακτάκη Τάσο, που μου έδωσαν στοιχεία για τούτη την καταγραφή.